

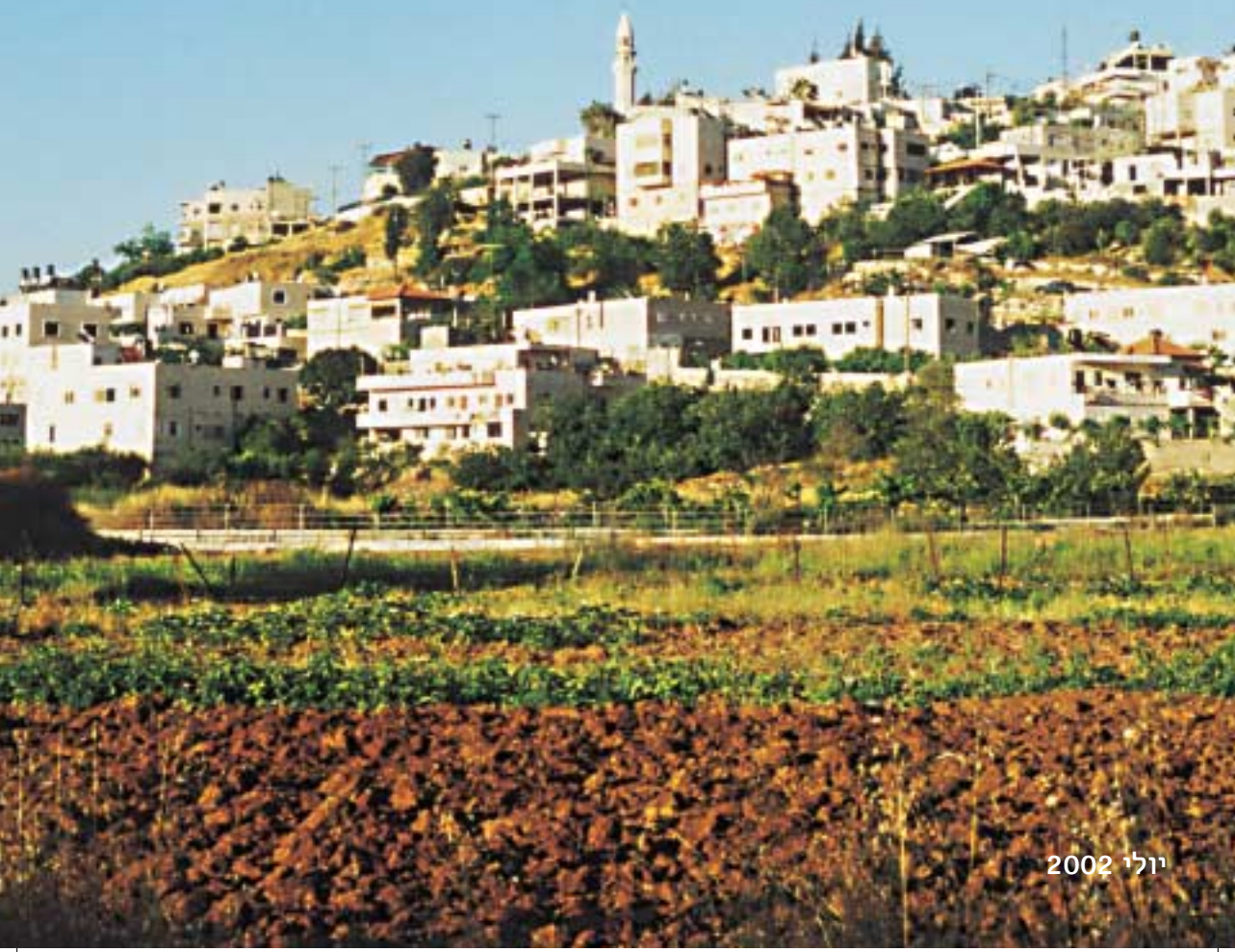
משרד ראש הממשלה

הלשכה המרכזית
לסטטיסטיקה

המרכז למידע סטטיסטי

האוכלוסייה הערבית בישראל

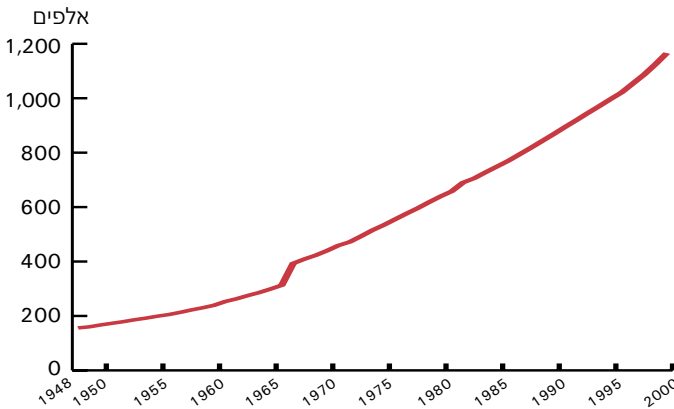

א. גידול האוכלוסייה

של הדרוזים כמעט לא השתנה. בשנת 2020, יהוו המוסלמים, לפי תחזית הלמ"ס, 85% מכלל הערבים, הנוצרים – 7% והדרוזים – 8%.
3. בשנים האחרונות, קצב הגידול של האוכלוסייה המוסלמית כמעט כפול מזה של האוכלוסייה הנוצרית (גרף

1. בסוף 2001 מנתה האוכלוסייה הערבית בישראל 1.2 מיליון איש – פי שמונה מגודלה ב-1948 (156 אלף איש); לפי תחזית של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס), בשנת 2020

א-1. האוכלוסייה הערבית, (אלפים), 1948-2000

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה שמחה להגיש לציבור עלון נוסף בסדרת סטטיסטיקה, והפעם בנושא האוכלוסייה הערבית, אשר מהווה כיום קרוב לחמישית מכלל אוכלוסיית המדינה.

העלון כולל מידע בתחומים שונים: גודל האוכלוסייה ורכיבי הגידול שלה, יישובי מגורים ותפרוסת מרחבית, נישואין, פרייון, בריאות, השכלה, עבודה, חקלאות ורמת חיים. נתונים אלו ורבים נוספים מוצגים בפרסומים שונים של הלמ"ס, אך עד כה לא הופיעו באופן מרוכז בפרסום אחד.

מידע אודות האוכלוסייה הערבית מעורר עניין רב בקרב חוקרים, קובעי מדיניות ברמה הכלל-ארצית וברמה המקומית, ארגונים ואנשים פרטיים. העלון נועד לספק את המידע הבסיסי הקיים בנושא, והמעוניין להעמיק מוזמן לעיין בפרסומי הלמ"ס, לפנות ליחידת המידע ולספרייה שבה ולגלוש באתר האינטרנט שלה (פרטים להלן).

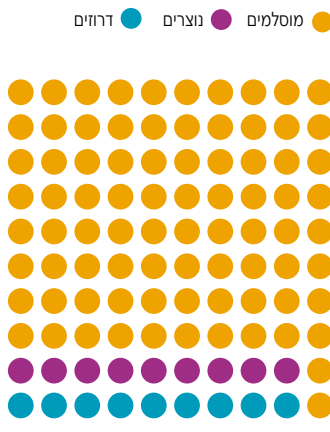
א-3).

4. כיום מהווה האוכלוסייה הערבית 19% מאוכלוסיית ישראל, בדומה למצב ב-1948. בשנות החמישים, בעקבות העלייה ההמונית של יהודים, פחת חלקה של האוכלוסייה הערבית ל-11%. היחלשות העלייה, התווספות 70 אלף תושבי מזרח ירושלים ב-1967 ו-12 אלף תושבי רמת הגולן ב-1982, וקצב ריבוי טבעי גדול יותר מאשר זה של האוכלוסייה היהודית גרמו לגידול בחלקה של האוכלוסייה הערבית עד ל-18% בסוף שנות השמונים. במהלך שנות התשעים, בשל ממדי העלייה ממדינות חבר העמים, התייצב חלקה של אוכלוסייה הערבית. לפי תחזית של הלמ"ס, בשנת 2020 הוא צפוי להיות בין 21% ל-24%.

5. קצב הגידול של האוכלוסייה הערבית בישראל – 3.4% במומוצע לשנה – הוא מהגבוהים בעולם, והוא אף גבוה יותר מזה של ארצות ערב השכנות (לדוגמה, 2.8% בסוריה וברדן, 2.1% במצרים). ברשות הפלסטינית שיעור הגידול גדול עוד יותר – 4.8% לשנה.

צפוי שתמנה כ-2 מיליון איש.
2. 82% מהאוכלוסייה הערבית הם מוסלמים, 9% נוצרים ו-9% דרוזים. חלקם של המוסלמים גדל עם השנים (מ-70% בסוף שנות החמישים), חלקם של הנוצרים קטן (מ-21%), וחלקם

א-2. אוכלוסייה ערבית, לפי דת, (%) 2000

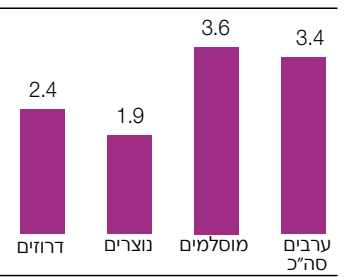

כתבה: נורית יפה ודורית טל
עריכת לשון: רינת דוויק-טיקסק
הכנת מפה: יחידת GIS
צילום שער: אבינעם יפה
עיצוב: נבון ארט

e-mail: info@cbs.gov.il
אינטרנט: www.cbs.gov.il

ירושלים 02-6592666 טל.
פקס 02-6521340
תל אביב 03-5681933 טל.
פקס 03-5681946
חיפה 04-8602605 טל.
פקס 04-8645311
באר-שבע 08-6239663 טל.
פקס 08-6232064

א-3. אחוז גידול שנתי ממוצע של האוכלוסייה הערבית, לפי דת, 2000-1996

6. מכלל הגידול 97% נובעים מריבוי טבעי (עודף לידות על פטירות), ו-3% – ממאזן הגירה, בעיקר מאיחוד משפחות.

7. כתוצאה מרמת פרייון גבוהה, האוכלוסייה הערבית צעירה מאוד: בני 0-19 מהווים 51% ממנה, ורק 3% מתוכה הם בני 65 ומעלה. לשם השוואה, באוכלוסייה היהודית האחוזים המקבילים הם 34% (בני 0-19) ו-11% (בני 65 ומעלה). האוכלוסייה המוסלמית והדרוזית, שפרייון גבוה מזה של האוכלוסייה הנוצרית, הן, לכן, אוכלוסיות צעירות יותר. אחוז בני 0-19 בקרב הנוצרים הוא 38%, בקרב הדרוזים – 46%, ובקרב המוסלמים – 53%. 8. מאז ראשית שנות השבעים קטן חלקם של הילדים באוכלוסייה הערבית וגדל חלקם של האנשים בגילי העבודה. חלקם של בני 65 ומעלה לא השתנה. הגיל החציוני (הגיל שמחצית האוכלוסייה צעירה ממנו ומחצית מבוגרת ממנו) עלה בתקופה זו מ-15.1 ל-19.6.

ב. יישובים

9. 71% מהתושבים הערבים מתגוררים ב-116 יישובים ערביים (שבהם הם מהווים כמעט את כל האוכלוסייה). עוד 24% מהערבים מתגוררים ב-8 יישובים מעורבים, לפי הגדרת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה: יישובים שרוב מכריע של אוכלוסייתם יהודי, אך יש בהם מיעוט ניכר של תושבים ערבים. היישובים המעורבים הם: ירושלים, תל אביב-יפו, חיפה, לוד, מעלות-תרשיחא, נצרת עילית, עכו ורמלה. 1% מתגורר ביישובים יהודיים אחרים, שאינם מוגדרים כמעורבים ו-4% במקומות שאינם מוגדרים על ידי משרד הפנים כיישובים, רובם בדווים בדרום הארץ. 10. מתוך היישובים הערביים, 9 הן ערים (גרף ב-1 ולוח ב בעמ' 12), 74 – מועצות מקומיות, ו-33 – יישובים כפריים השייכים למועצות אזוריות. 11. בשנות השבעים נבנו 20 יישובי קבע עבור האוכלוסייה הבדווית בצפון הארץ, ובשנות השמונים נבנו 7 יישובים עבור האוכלוסייה הבדווית בדרום. בעקבות התווספות יישובים אלו מזה, ואיחודם של מספר יישובים ערביים מזה, דומה מספר היישובים הערביים כיום לזה שהיה סמוך לקום המדינה. 12. רוב היישובים הערביים הם יישובים הומוגניים מבחינת הרכבם הדתי. מתוך 116 יישובים, ב-81 יישובים גרים מעל 90% מוסלמים, ב-13 יישובים מעל 90% דרוזים, וב-2 יישובים – כמעט רק נוצרים. 13. האוכלוסייה המוסלמית, וכן האוכלוסייה הדרוזית, מתגוררות בעיקר

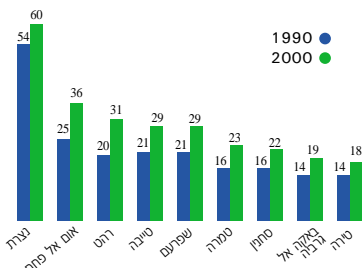
ביישובים שבהם הן מהוות רוב. בעבר, מחצית מהאוכלוסייה הנוצרית גרה ביישובים שבהם היוותה רוב, אך בשל קצב גידול קטן יותר שלה היא איבדה את הרוב שהיה לה בחלק מהיישובים. כך, בנצרת – העיר הערבית הגדולה ביותר – קטן חלקם של הנוצרים מ-52% ב-1961 ל-34% כיום.

14. מבין היישובים המעורבים בולטת ירושלים במספרם הגדול של תושביה הערבים – 209 אלף בסוף 2000. מספר התושבים הערבים בכל הערים המעורבות האחרות יחדיו מגיע ל-80 אלף. בירושלים גם גדול חלקם של התושבים הערבים מכלל תושבי העיר – 32% – בהשוואה לשאר היישובים המעורבים: בעכו, ברמלה, בלוד ובמעלות-תרשיחא מהווה האוכלוסייה הערבית כחמישית מאוכלוסיית היישוב; בחיפה, בתל אביב-יפו ובנצרת עילית – פחות מעשירית.

15. בשעה שדרוזים כמעט אינם גרים ביישובים המעורבים, שלישי מהנוצרים ורבע מהמוסלמים גרים ביישובים אלו, הנוצרים בעיקר בחיפה ובירושלים והמוסלמים בעיקר בירושלים.

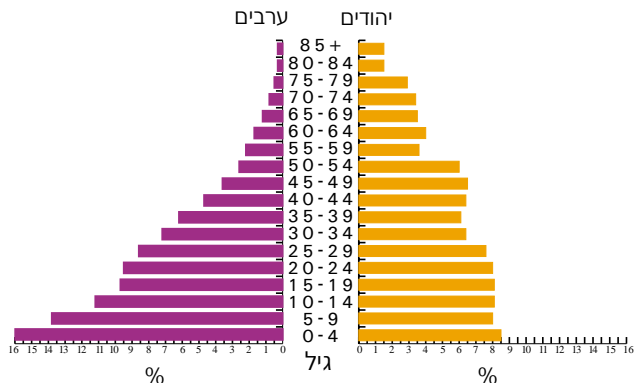
16. בתוך היישובים המעורבים, מתרכזים התושבים הערבים בשכונות שבהן הם מהווים את רוב האוכלוסייה.

ב-1. האוכלוסייה בערים הערביות (אלפים), 1990, 2000

כך, למשל, תושבים ערבים מהווים מעל 95% מתושבי שכונות הרכבת ופרדס שניר בלוד וכך גם בעיר העתיקה בעכו; כ-80% מתושבי שכונות ע'מי וגבעת עלייה ביפו, כ-70% מתושבי העיר התחתית, רח' אלמותנבי ושכונת חליסה בחיפה, ו-54% מתושבי שכונת הכרמים בנצרת עילית.

א-4. אוכלוסייה ערבית ויהודית לפי גיל, (%), 2000

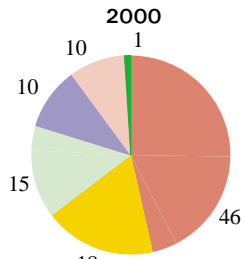
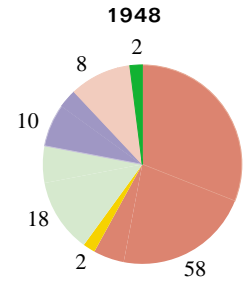
ג. תפרוסת מרחבית

17. קרוב למחצית (46%) מהאוכלוסייה הערבית בישראל מתגוררת במחוז הצפון, בעיקר באזור המערבי שלו – בנפות עכו ויזרעאל; בשאר המחוזות מתגוררים בין 18% מהערבים בארץ (במחוז ירושלים) ל-1% (במחוז תל אביב). חלוקת האוכלוסייה לפי מחוז מובאת בגרף ג-1.

18. בהשוואה לחלקה הגדול (48%) של האוכלוסייה היהודית המתגורר במרכז הארץ, במחוזות תל אביב והמרכז, בולט חלקה הקטן של האוכלוסייה הערבית באזור זה (11%).

19. עם קום המדינה, התגוררו במחוז ירושלים רק 2% מכלל הערבים בארץ. בעקבות הכללת מזרח ירושלים בישראל ב-1967, גדל חלקה של האוכלוסייה הערבית במחוז זה, שהפך

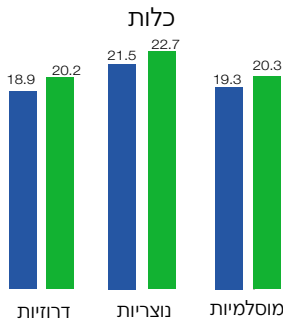
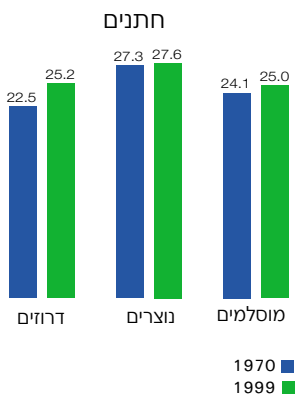
ג-1. האוכלוסייה הערבית לפי מחוז, 1948, 2000, (%)

● מחוז הצפון
● מחוז המרכז
● מחוז ירושלים
● מחוז הדרום
● מחוז תל אביב
● מחוז חיפה

למחוז השני מבחינת גודל האוכלוסייה הערבית (במקום מחוז חיפה לפני כן), וכיום הוא מגיע ל-18%. במקביל,

ד-1 גיל חצינו בנישואין ראשונים של חתנים וכלות ערבים, לפי דת, 1970, 1999

אחת בממוצע, עלייה מתונה בהשוואה למגמה באוכלוסייה היהודית שבה עלה גיל הנישואין בתקופה זו ביותר מ-2.5 שנים.

28. הפרש הגילים הממוצע בין החתנים לכלות הערבים קרוב ל-5 שנים – כפול מהפרש הגילים בין בני זוג יהודים. ייתכן שנוהג המוהר, שלפיו על החתן לצבור רכוש עד נישואיו, משפיע על כך.

29. אנשים שרכשו השכלה נישאים בגיל מבוגר יותר מאלו שהם חסרי השכלה או בעלי השכלה נמוכה. כך, לדוגמה, רק 15% מהנשים המוסלמיות שלמדו יותר מ-12 שנים נישאו בגיל צעיר מ-20, לעומת 54% מאלו שלא למדו כלל.

הגיאוגרפית בין בני שלוש הדתות. כמעט כל הדרוזים מתגוררים במחוז הצפון (80%) ובמחוז חיפה (19%). מידת ריכוזם של הנוצרים במחוזות אלו (70% ו-13%, בהתאמה) קטנה יותר, וחלקם מתגורר גם במחוז ירושלים (11%), במחוז המרכז (3%) ובמחוז תל אביב (3%). מידת פיזורם של המוסלמים במחוזות השונים רבה יותר: במחוז הצפון מתגוררים פחות ממחציתם – 40%, במחוז ירושלים – 21%, במחוז חיפה – 15%, במחוז המרכז – 12%, במחוז הדרום – 11% ובמחוז תל אביב – 1%.

ד. נישואין

24. בשעה שכמעט כל הגברים המוסלמים והדרוזים נישאים לפחות פעם אחת במהלך חייהם, מסתמנת בעשורים האחרונים תופעה של נשים מוסלמיות ודרוזיות אשר נשארות רווקות. כך, ב-1998 היה חלקן של הנשים המוסלמיות והדרוזיות בנות 40-44 שלא נישאו מעולם (10%) – יותר מכפול מחלקן ב-1970 (4%). לשם השוואה, רק 3% מהגברים המוסלמים והדרוזים באותם גילים הם רווקים. בין הנוצרים, גברים ונשים, היו תמיד ממדי הרווקות גדולים מאלו שבין המוסלמים והדרוזים, בין השאר בשל הימצאות אנשי דת, שאינם נישאים, בקרבם.

25. אחד הגורמים לעלייה בשיעור הרווקות בקרב נשים הוא מחסור בחתנים פוטנציאליים, אשר נובע מגידול מהיר באוכלוסייה (החתנים נולדים מספר שנים לפני הכלות, בשנתוני לידה מצומצמים יותר בגודלם). ייתכן שיתחרות מצד כלות פלסטינאיות מעצימה את התופעה.

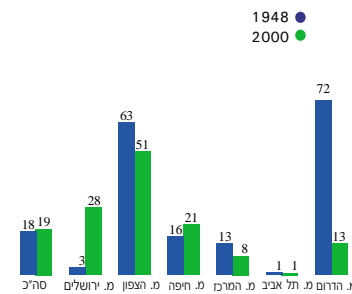
26. הגיל החצינו בנישואין ראשונים (הגיל שמחצית האוכלוסייה נישאת אחריו ומחציתה האחרת – לפניו) באוכלוסייה המוסלמית והדרוזית הוא כיום מעט יותר מ-20 בקרב הנשים וכ-25 בקרב הגברים. גיל הנישואין בקרב הנוצרים גבוה בכשנתיים מזה של המוסלמים והדרוזים.

27. בשלושת העשורים האחרונים עלה גיל הנישואין באוכלוסייה הערבית (למעט בקרב הגברים הדרוזים) בכשנה

קטן חלקם של הערבים במחוז הצפון (מ-58% ל-46%) ובמחוז חיפה (מ-18% ל-15%).

20. כמו בתקופה שבין 1948 ל-1967, מאז 1967 כמעט לא השתנתה ההתחלקות היחסית של האוכלוסייה הערבית בין המחוזות, וזאת בשל קצב ריבוי טבעי דומה במחוזות השונים (יוצא מן הכלל הוא מחוז הדרום שבו

ג-2. האוכלוסייה הערבית, לפי מחוז, (% מכלל האוכלוסייה), 1948, 2000

שיעור הריבוי הטבעי גדול מאוד), ורמה נמוכה מאוד של הגירה פנימית ביניהם.

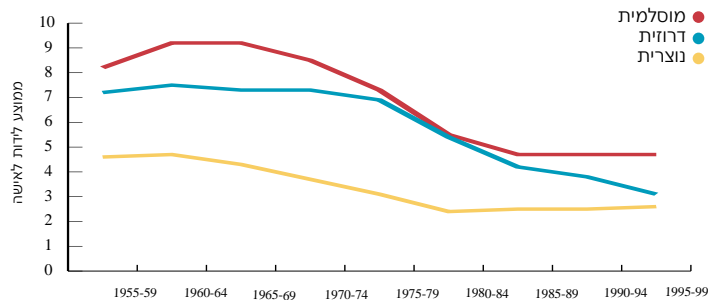
21. בגלל שינויים שחלו עם השנים בהתחלקות האוכלוסייה היהודית בין המחוזות (בשל השתקעות עולים לא אחידה בהם והגירה פנימית מרובה), וכן בשל קצב גידול שונה של שתי האוכלוסיות, השתנה גם משקלן היחסי באזורים השונים. השינוי החריף ביותר חל במחוז הדרום שבו ב-1948 היוותה האוכלוסייה הערבית 72% מכלל האוכלוסייה, ואילו כיום היא מהווה 13% ממנה בלבד.

22. המחוזות מחולקים לנפות, אשר מחולקות בחלוקת משנה ל-51 אזורים טבעיים. המפה בעמוד 4 מראה את חלקם של הערבים בכל אזור טבעי. ב-24 אזורים טבעיים מהווים התושבים הערביים פחות מ-5% מכלל התושבים. ב-5 אזורים טבעיים בצפון הארץ ובמרכז הם מהווים מעל 75% מהתושבים.

23. קיימים הבדלים בתפוצת

30. השינוי הדרמטי בדפוסי הקמת המשפחה בחברה הערבית חל בתחום הפריון. מראשית שנות השבעים עד אמצע שנות השמונים, **קטן פריון** של הנשים הערביות באופן חד. לפני שנות השבעים, ילדה אישה מוסלמית בממוצע יותר מ-9 ילדים, ואישה דרוזית – יותר מ-7, וזאת לאחר עלייה בפריון שנבעה משיפור ברמת הטיפול הרפואי ובתנאי החיים. פריון ברמה כזו מתקרב למה שמכונה בספרות "פריון טבעי", דהיינו דפוס פריון של אוכלוסיות שאינן משתמשות באמצעים למנעת היריון (או בהפלות מלאכותיות). מאז, תוך כ-15 שנים, ירד מספר הלידות הממוצע של הנשים המוסלמיות והדרוזיות בכמחצית (עד ל-4.7 לידות לאישה מוסלמית ול-4.2 – לאישה דרוזית). קצב כזה של ירידת פריון הוא מן הגבוהים שנצפו באוכלוסייה כלשהי.

ה-1. ממוצע לידות לאישה ערבייה, לפי דת, 1955-1999

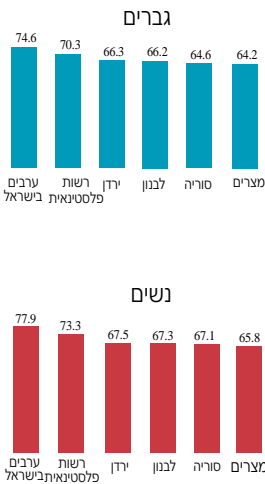
ערב הסמוכות, וכמובן, בהשוואה לפריון במדינות מערב אירופה, אשר נמוך כיום מהרמה הנחוצה לתחלופה (שהיא כשתי לידות לאישה).
 32. בקרב הנשים ה**נוצריות** החלה הירידה בפריון בתקופה מוקדמת יותר: בראשית שנות השבעים הוא היה כבר נמוך מ-4 לידות לאישה, ובאמצע שנות השמונים הגיע ל-2.5 לידות לאישה. מאז כמעט לא חל בו שינוי, והוא דומה לזה של הנשים היהודיות.
 33. ההבדלים בפריון בין הקבוצות משפיעים על **גודל המשפחה**: מספר הנפשות הממוצע במשפחה מוסלמית הוא 5.7, במשפחה דרוזית – 5.0, ובמשפחה נוצרית – 3.9 בלבד. בממוצע, מונה משפחה ערבית 5.4 נפשות, קרוב לשתי נפשות יותר מאשר משפחה יהודית.
 34. הירידה בפריון שחלה בעידן המודרני במדינות השונות, וכן בקרב הנשים בישראל, ערביות ויהודיות, קשורה באופן הדוק **לעלייה ברמת ההשכלה** – לנשים בעלות השכלה גבוהה יותר

ו. בריאות

36. מאז קום המדינה עלתה **תוחלת החיים** של האוכלוסייה הערבית ב-27 שנים והגיעה ב-2000 ל-74.6 שנים לגברים ו-77.9 שנים לנשים. בסוף שנות הארבעים הייתה תוחלת החיים של הערבים נמוכה בכ-15 שנים מזו של היהודים; עד שנות השבעים הצטמצם הפער לכשנתיים עד שלוש שנים; מאז, הוא נותר כמעט ללא שינוי.

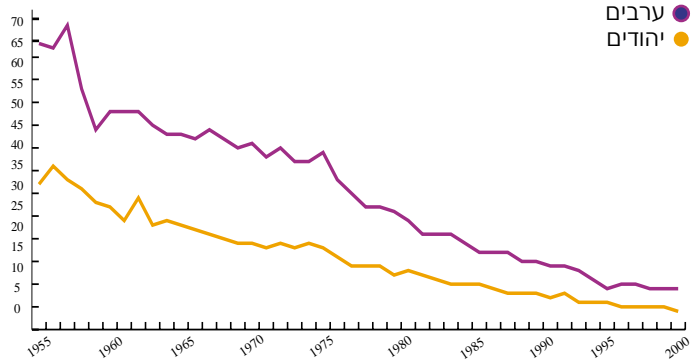
37. תוחלת החיים של האוכלוסייה הערבית בישראל גבוהה מזו **שבמדינות ערב** השכנות, עד כדי הפרש של עשר שנים.

1-1. תוחלת חיים: ערבים בישראל, במדינות ערביות וברשות הפלסטינאית, 1999-2000

38. בתחילת שנות החמישים הגיע **שיעור תמותת התינוקות** הערבים ל-60 פטירות לאלף לידות חי. עד סוף שנות השישים חלה בשיעור זה ירידה של כ-50%, אשר הושפעה משיפור בתנאי הסביבה וברמת החיים וההשכלה של האוכלוסייה, והתבטאה בעיקר בירידה בתמותה מזדקנת ריאות וממחלות זיהומיות. בין אמצע שנות

31. החל מאמצע שנות השמונים שונה דפוס הפריון של הנשים המוסלמיות מזה של הנשים הדרוזיות. באוכלוסייה הדרוזית המשיך הפריון לקטון, בדומה למגמה שאפיינה חברות אחרות בתהליך מודרניזציה, ובשנת 2000 הוא הגיע ל-3.1 לידות לאישה. בקרב הנשים המוסלמיות **נעצרה הירידה בפריון** ומספר הלידות הממוצע לאישה נותר 4.7. רמת פריון כזו היא גבוהה לא רק בהשוואה לזה של שאר קבוצות האוכלוסייה בישראל, אלא אף בהשוואה לזה של הנשים במדינות

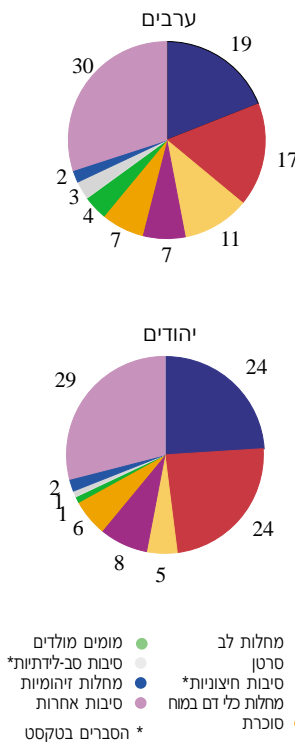
7.7) לאלף ב-1993-1996) נמוכים במידה רבה משל אלו שאמהותיהם למדו 4 שנים או פחות (13.8 לאלף). 43. סיבת המוות השכיחה ביותר בכלל האוכלוסייה הערבית היא **מחלת לב** (19%), והשנייה – סרטן (17%). באוכלוסייה היהודית, המבוגרת יותר מהאוכלוסייה הערבית, חלקן של הפטירות משתי סיבות אלו גדול עוד יותר (24% נפטרו מכל אחת מהסיבות). 44. פטירות **מסיבות חיצוניות**, דהיינו, מסיבות שאינן מחלות (כגון תאונות דרכים ותאונות עבודה), שכיחות באוכלוסייה הערבית יותר מאשר באוכלוסייה היהודית (11% ו-5%, בהתאמה).

45. בשלושת העשורים האחרונים חלה בקרב הערבים, כמו בקרב היהודים, ירידה בשיעורי תמותת **ממחלות לב** וממחלות כלי דם במוח; בשיעורי התמותה מסרטן חלה עלייה קלה בקרב הערבים (לעומת יציבות בשיעורים אלו בקרב היהודים). 46. **מחלת הסוכרת** שכיחה יותר באוכלוסייה הערבית מאשר באוכלוסייה היהודית. בסקר בריאות שערכה הלמ"ס בשנים 1999-2000, דיווחו 14% מהערבים בני 45-64 כי סבלו ממחלה זו בהשוואה ל-8% מהיהודים. אחוז גדול יותר של ערבים גם דיווחו שסבלו מאוטם שריר הלב (7% לעומת 4%). מאידך, מיתר לחץ דם סבלו, יחסית, פחות ערבים מיהודים (25% מהערבים בני 45-64, לעומת 31% מהיהודים).

47. שיעור הביצוע של בדיקת **ממוגרפיה** לגילוי מוקדם של סרטן השד בקרב הנשים הערביות נמוך במידה רבה מזה שבקרב היהודיות. רק 16% מכלל הנשים הערביות בנות 40 ומעלה ביצעו את הבדיקה בששת החודשים שקדמו לסקר, לעומת 32% מהנשים היהודיות.

48. גברים ערבים **מעשנים** יותר מגברים יהודים. כמעט מחצית מהגברים הערבים בני 20 ומעלה מעשנים לפחות סגירה אחת ליום, לעומת כשליש מהגברים היהודים; נשים ערביות מעשנות פחות מנשים יהודיות – 7% ו-17%, בהתאמה.

3-1. פטירות לפי סיבה, (%), 1997

השבעים לשנת 2000 ירדה תמותת התינוקות הערבים ביותר מ-70% (מכ-32 פטירות לאלף לידות ל-8.6 לאלף), במידה רבה עקב התרחבות השימוש בשיירות בריאות וחיידושים בטיפול הרפואי בתקופה זו. עם זאת, היא נותרה כפולה מזו של האוכלוסייה היהודית.

39. בשנת 2000 היה שיעור התמותה של התינוקות **המוסלמים** 9.1 לאלף (ב-1996 - 10.0), של התינוקות הדרוזים – 6.3 לאלף (8.9), ושל התינוקות הנוצרים – 3.9 לאלף (6.1). 40. **במדינת ערב השכנות** שיעור תמותת התינוקות גבוה הרבה יותר, כגון 24 לאלף בסוריה ו-31 לאלף בירדן.

41. הסיבה העיקרית לתמותת התינוקות הערבים כיום היא **מומים מולדים**, הגורמים ל-35% מכלל הפטירות, והשנייה היא פגות (בעיקרה חוסר בשלות של התינוק) הגורמת ל-16% מהן. לשם השוואה, בקרב התינוקות היהודים מומים מולדים גורמים ל-27% מכלל הפטירות, ופגות ל-31% (נתוני 1993-1996).

42. שיעורי תמותת התינוקות קטנים ככל שאמהותיהם **משכילות** יותר. כך, שיעורי פטירת תינוקות ערבים שאמהותיהם למדו 16 שנים ויותר

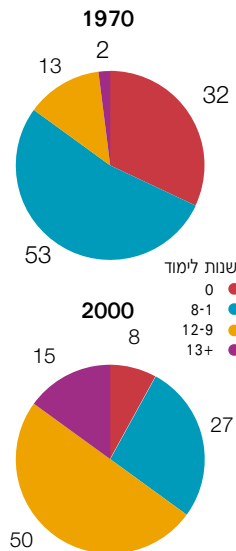
2. השכלה

49. בשלושת העשורים האחרונים חלה עלייה דרמטית ברמת ההשכלה של האוכלוסייה הערבית. ב-1970 הייתה למחציתה של אוכלוסייה זו השכלה של עד 5 שנות לימוד, וכיום – קרוב ל-10 שנים.

50. העלייה ברמת ההשכלה הייתה גדולה יותר בקרב נשים, במידה רבה מכיוון שרמת ההשכלה ההתחלתית שלהן הייתה נמוכה הרבה יותר מזו של גברים. חלקן של הנשים שלמדו יותר מ-8 שנים עלה מ-9% ב-1970 ל-59% ב-2000 (יותר מפי שישה), וזה של הגברים – מ-21% ל-70% (פחות מפי ארבעה).

51. עם השנים הצטמצם הפער בהשכלה בין האוכלוסייה הערבית ליהודית, אך הוא לא נעלם. ב-1970 היה חציון שנות הלימוד של האוכלוסייה היהודית גדול ביותר מ-4 שנים מזה

ז-1. אוכלוסייה ערבית בגיל 15 ומעלה לפי מספר שנות לימוד, (%), 1970, 2000

של האוכלוסייה הערבית, ואילו כיום הפער הוא של שלוש שנים. יבוא

י"א - 12% מהבנים לעומת 6% מהבנות. בסך הכל נשרו מהלימודים בכיתות ט-י"א באותה שנה 12% מהתלמידים בחינוך הערבי (6% בחינוך העברי).

56. כמו בחינוך העברי, בולטת בחינוך הערבי ההשפעה של השכלת ההורים על היקף הנשירה של ילדיהם. 16% מבין התלמידים שאבותיהם למדו פחות מ-9 שנים נשרו מהלימודים בשנת 1998/99, לעומת 10% מהתלמידים שאבותיהם למדו 9 שנים לפחות (בסך הכל נשרו בשנה זו 14% מהתלמידים הערבים).

57. שיעור הזכאים לתעודת בגרות מכלל תלמידי י"ב בחינוך הערבי עלה מ-33% בשנת 1994 ל-46% ב-1999, והוא קרוב לזה שבחינוך העברי (52%). שיעור הזכאים לתעודת בגרות בקרב הבנות הערביות (51%) גבוה מזה של הבנים (39%). גם בחינוך הערבי גבוה שיעור הזכאות של הבנות מזה של הבנים, אך הפער קטן יותר – 57% ו-47% בהתאמה (1999).

58. שיעור הזכאים לתעודת בגרות בקרב הנוצרים גבוה במידה רבה מזה שבקרב בני הדתות האחרות – מוסלמים, דרוזים ויהודים.

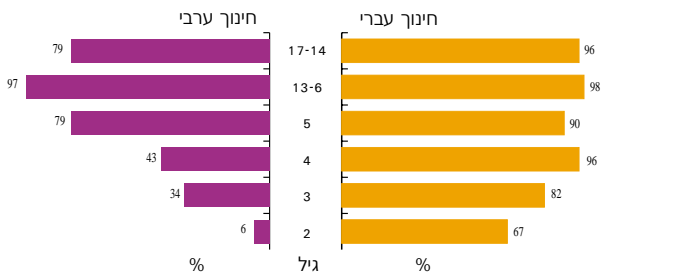
59. ככל שהשכלת האב גבוהה עולים סיכויי של תלמיד בכיתה י"ב לזכות בתעודת בגרות. שיעור הזכאים לתעודת בגרות בקרב תלמידים שאביהם סיים

ההשכלה על ידי עולי שנות ה-90, הקשה, כמובן, על סגירת הפער. האוכלוסייה הערבית הנוצרית משכילה יותר מהאוכלוסייה המוסלמית והדרוזית. בקרב הנוצרים מגיע חלקם של אלו שלמדו יותר מ-12 שנים ל-27%, ללא הבדל כמעט בין גברים לנשים; בקרב המוסלמים והדרוזים – ל-14% (כ-16% מהגברים וכ-11% מהנשים).

53. בשעה שכמעט כל בני 6-13 (97%) במגזר הערבי לומדים בבתי ספר, רמת הביקור בגני ילדים במגזר זה עדיין נמוכה. רק 27% מהילדים הערבים בני 4-2 מבקרים בגני ילדים, לעומת 80% מהילדים היהודים. עם זאת, שיעור הלמידה של ילדים בני 3-4 בחינוך הערבי, דהיינו במוסדות לימוד ששפת ההוראה בהם היא ערבית, גבוה בישראל פי שישה מזה שבמצרים ופי שלושה מזה שבירדן. שיעורי הלמידה של בני 14-17 בחינוך הערבי עלו בשלושת העשורים האחרונים (29% ב-1970 ו-79% ב-2000), והצטמצם הפער עם החינוך העברי (67% ו-96% בהתאמה).

54. ב-1970 היוו בנות רק כשליש מכלל התלמידים בחינוך הערבי בבתי ספר תיכוניים. לאחר מכן, הגידול שחל במספר הבנות הערביות שלמדו בבתי ספר תיכוניים עלה על זה שחל במספר הבנים, ובשנת 2000 הן היוו

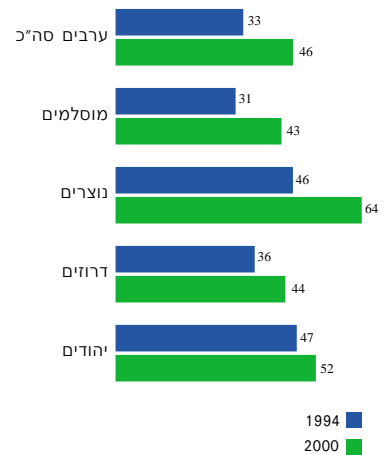
2-2. שיעורי למידה של בני 2-17, לפי גיל, (%), 1999/2000

מעט יותר ממחצית התלמידים (51%). 55. ממדי הנשירה מהלימודים גבוהים בקרב בנים ערבים בהשוואה לבנות. בשנת הלימודים 1999/2000 נשרו מהלימודים בכיתות ט 21% מהבנים לעומת 8% מהבנות, בכיתות י - 16% מהבנים לעומת 6% מהבנות, ובכיתות

13 שנות לימוד לפחות – 70% – כפול מזה שבקרב תלמידים שאביהם סיים פחות מ-8 שנות לימוד (1998). 60. הפער בחינוך בין האוכלוסייה הערבית והיהודית מתבטא במידה רבה בממדי המעבר ללימודים גבוהים. מתוך כלל התלמידים הערבים שלמדו

ח. עבודה*

בכיתות י"ב ב-1991, עד 1998 החלו 26% ללמוד במוסדות לימודים על-תיכוניים וגבוהים (מזה 11% באוניברסיטאות), לעומת 46% מהתלמידים היהודים (24% באוניברסיטאות).

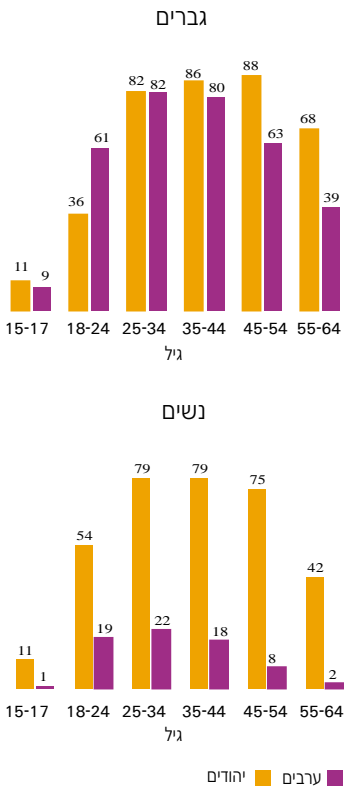
בשנת 1999 למדו באוניברסיטאות בישראל כ-7,200 סטודנטים ערבים: 4,300 מוסלמים, כ-900 דרוזים ואלפיים מצרים. חלקם של הסטודנטים הערבים הלומדים לתארים מתקדמים - 19% - קטן מזה שבקרב הסטודנטים היהודים (יותר משליש).

הסטודנטים הערבים מהווים 7% מכלל הסטודנטים: 9% מכלל הסטודנטים לתואר ראשון ו-4% מכלל הסטודנטים לתארים מתקדמים. **במכללות האקדמיות** למדו בתשי"ט קרוב ל-2,000 סטודנטים ערבים (כ-6% מכלל הסטודנטים בהן), ומספר דומה למד במכללות לחינוך (9%). בעשרים השנים האחרונות גדל מספר **העיתונים היומיים** והתקופונים בשפה הערבית מ-37 לכ-60.

לפי סקר שנערך בשנת 1996, הודפסו באותה שנה בשפה הערבית 130 **ספרים** (2% מכלל הספרים שהודפסו), כמעט כולם ספרי לימוד.

בגילים אלו שייכים לכוח העבודה). בגילים המבוגרים יותר, מקדימה היציאה מכוח העבודה של הגברים

ח-1. בני 15-64 בכוח העבודה, לפי מין וגיל (שיעורים ל-100), 2000

65. ממדי ההשתייכות לכוח העבודה של האוכלוסייה הערבית **נמוכים** בהשוואה לאוכלוסייה היהודית, ששיעור ההשתייכות שלה לכוח העבודה נמוך בהשוואה למדינות המערב. רק 40% מכלל בני 15 ומעלה באוכלוסייה הערבית שייכים לכוח העבודה, לעומת קרוב ל-60% באוכלוסייה היהודית. בשעה ששיעור ההשתייכות לכוח העבודה של הגברים הערבים כמעט זהה לזה של הגברים היהודים (כ-61%), שיעור ההשתייכות של הנשים הערביות - 15% בלבד - קטן בהרבה מזה של הנשים היהודיות - 53%, ובעקבות זאת נמוך השיעור הכללי.

66. שיעור ההשתייכות לכוח העבודה של הערבים בישראל נמוך מהשיעורים **במדינות ערב**. במצרים, לדוגמה, השיעור בקרב גברים הוא 74% ובקרב נשים 20%; בסוריה - 80% ו-21%, בהתאמה.

67. כתוצאה מהרכב הגילים הצעיר יותר של האוכלוסייה הערבית בהשוואה ליהודית, כוח העבודה הערבי **צעיר** יותר מזה היהודי - 62% מהערבים בכוח העבודה הם בני 15-34 לעומת 40% בקרב היהודים, ורק 14% הם בני 45 ומעלה, לעומת 35% בקרב היהודים.

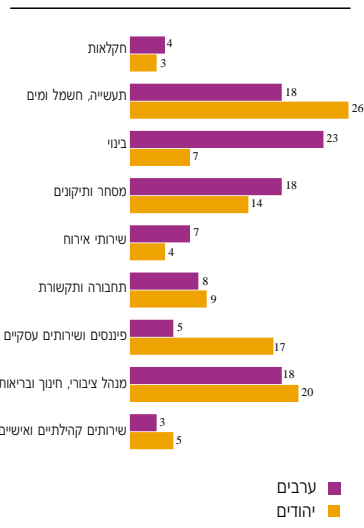
68. אף כי שיעור ההשתייכות לכוח העבודה של כלל הגברים הערבים כמעט זהה לזה של הגברים היהודים, קיימים הבדלים בשיעורי ההשתייכות **בקבוצות הגיל** השונות, ובעיקר בולטים ההבדלים בעיתוי הכניסה והיציאה מכוח העבודה. הגברים הערבים מתחילים את חי העבודה בגיל צעיר יותר מהיהודים - סביב גיל 20 - מכיוון שרובם אינם משרתים בצבא, וחלקם של הלומדים בקרבם נמוך יותר מאשר בקרב היהודים. בגילי העבודה העיקריים, 25-44, היקף העבודה של גברים ערבים ויהודים דומה (ונמוך במידה רבה מזה שבמדינות אחרות, שברובן יותר מ-90% מהגברים

הערבים את זו שבקרב הגברים היהודים - פחות משני שלישים מהערבים בני 45-54 שייכים לכוח העבודה לעומת כמעט 90% בקרב היהודים.

69. בשני העשורים האחרונים חלה **ירידה** ניכרת בשיעורי ההשתייכות לכוח העבודה של הגברים הערבים (מקרוב ל-70% ל-61%), בדומה למגמה בקרב היהודים. הירידה חלה בכל קבוצות הגיל, והיא בולטת במיוחד בשני הקצוות של קשת הגילים. התרחבות הלמידה בבתי ספר תיכוניים ועל-תיכוניים גרמה לירידה בהיקף עבודתם של בני נוער וצעירים. פרישה מוגברת בעקבות הרחבת מערכת התמיכות היא בין הסיבות העיקריות לירידה ברמת השייכות לכוח העבודה בגילים המבוגרים.

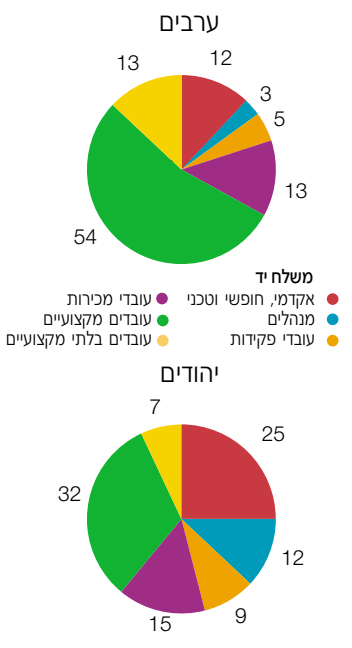
*הנתונים מתייחסים לאוכלוסייה ביישובים הערביים ובמזרח ירושלים (ללא האוכלוסייה ביישובים המעורבים האחרים, אשר מהווה כ-5% מכלל האוכלוסייה הערבית).

ח-3. גברים מועסקים לפי ענף כלכלי, 2000 (%)

מבין הגברים הערבים העוסקים במשלחי יד אלו, יותר משליש הם עובדי הוראה (14% בקרב היהודים). 81. בשנים האחרונות פוחת חלקם של הגברים מכלל המורים בחינוך

ח-4. גברים מועסקים לפי משלח יד, 2000 (%)

הנוצריות (26%) גבוהה מזה של המוסלמיות (13%) והדרוזיות (17%). נראה כי רמת ההשכלה הגבוהה יותר של הנשים הנוצריות מסבירה הבדל זה במידה רבה.

74. שיעור ההשתייכות לכוח העבודה של האוכלוסייה הערבית (הבדווית) **במחוז הדרום** נמוך מזה שבשאר המחוזות: רק 49% מהגברים הערבים ו-6% מהנשים הערביות במחוז זה שייכים לכוח העבודה.

75. רמת **האבטלה** בקרב הערבים גבוהה מזו שבקרב היהודים. 12% מהגברים הערבים שהשתייכו לכוח העבודה בשנת 2000 היו מובטלים, לעומת 7.6% מהיהודים. האבטלה בקרב הנשים הערביות (8.4%) דומה לזו שבקרב הנשים היהודיות (9%). 76. ענף התעסוקה העיקרי של הגברים הערבים הוא **הבנייה** (23% מהמועסקים), שהחליף את ענף החקלאות כמעסיק הגדול ביותר בעבר (מחצית מהמועסקים בשנות ה-50, כרבע בשנות ה-70 וכ-3% כיום). מבין הגברים היהודים מועסקים בבנייה רק 7% מהמועסקים. 77. בולט חלקם הנמוך של הערבים בענף **השירותים העסקיים** – 4% – בהשוואה ל-13% בקרב היהודים.

78. יותר משליש (36%) **מהנשים** המועסקות הערביות מועסקות בענף החינוך, בעיקר כמורות (21% באוכלוסייה היהודית). בענפי הבריאות, הרווחה והסעד מועסקות 16% מהנשים הערביות (17% בקרב היהודיות), בעיקר כאחיות וכעובדות סוציאליות. חלקן של הנשים הערביות המועסקות בתעשייה (16%) גדול מזה שבקרב הנשים היהודיות (11%).

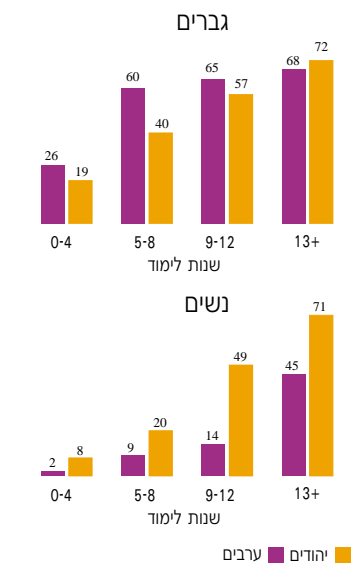
79. עלית **רמת ההשכלה** של האוכלוסייה הערבית בכלל, ושל השייכים לכוח העבודה בפרט, וכן התהליך של יציאת עובדים מבוגרים מכוח העבודה, מתבטאים בעלייה ניכרת בחלקם של העובדים המקצועיים (מ-27% ב-1970 ל-54% ב-2000), ובריידה בחלקם של העובדים הבלתי מקצועיים (בעיקר בשל יציאה של מבוגרים מכוח העבודה). 80. חלקם של בעלי משלחי יד **אקדמיים, חופשיים וטכניים** בקרב הגברים הערבים עלה בשנות ה-90 מ-9% ל-12%. עם זאת, הוא עדיין קטן ביותר ממצבית מחלקם בקרב היהודים (25%).

70. בקרב **הנשים** הערביות, השיעור המרבי של השתייכות לכוח העבודה הוא של בנות 25-34, וגם בגילים אלו השיעור נמוך מאוד – 22% בלבד (79% בקרב הנשים היהודיות).

71. כפי שקיים באופן אוניברסלי, גם באוכלוסייה הערבית גבוהים שיעורי ההשתייכות לכוח העבודה ככל שגבוהה **ההשכלה**, ובעיקר בולטים ההבדלים בקרב נשים. שיעור ההשתייכות לכוח העבודה של נשים ערביות שלמדו יותר מ-15 שנים מגיע ל-64% – פי שבעה מהשיעור בקרב נשים שלמדו 8-5 שנים.

72. באופן כללי, כמעט בכל קבוצות ההשכלה גבוה שיעור ההשתייכות לכוח העבודה של הגברים הערבים מזה של היהודים; רק בקרב מי שלמדו 13 ויותר שנים נמוך השיעור בקרב הערבים.

ח-2. בני 15 ומעלה בכוח העבודה, לפי מין ומספר שנות לימוד, (שיעורים 100-), 2000

73. שיעורי ההשתייכות לכוח העבודה של גברים **מוסלמים ונוצרים** זהים (62%) וגבוהים יותר מאלו של הגברים **הדרוזים** (53%). סביר כי השתייכות ניכרת של הגברים הדרוזים לצבא קבע (שאינו כלול בכוח העבודה האזרחי) גורמת לכך. בקרב הנשים, שיעור ההשתייכות לכוח העבודה של

הערבי הן היסודי (57% ב-1985/86; 36% ב-1997/98), והן בחינוך העל-יסודי (76% ו-63%, בהתאמה, במועדים אלו).

בבתי הספר היסודיים מגיע שיעור האקדמאים בחינוך הערבי (24%) למחצית השיעור שבחינוך העברי; בבתי הספר העל יסודיים קטן ההפרש בין השיעורים (62% ו-71%, בהתאמה). 82. חלקן של הנשים הערביות המועסקות במשלחי יד אקדמיים, חופשיים וטכניים (36%) דומה לחלקן של בעלות משלחי יד אלו בקרב הנשים היהודיות (34%).

ט. חקלאות

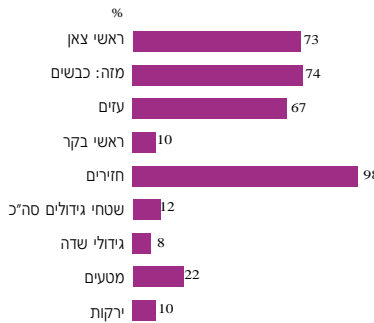
83. המאפיין הדומיננטי של מגמת החקלאות בישראל לאורך זמן, במגזר הערבי כמו במגזר היהודי, הוא הצטמצמות מספר המועסקים בענף. כיום עוסקים בחקלאות כ-9,000 ערבים – פחות משליש ממספרם בראשית שנות ה-60. עם זאת, שטח החקלאות במגזר הערבי, כפי הנראה בשל ריחוקו ממרכז הארץ והיותו פחות אטרקטיבי לשימושים לא חקלאיים, כמעט לא הצטמצם עם השנים. דפוס נוסף, אופייני למגזר הערבי, הוא הצטמצמות גודל החלקות, בשל ריבוי יורשים.

84. הגידולים החקלאיים ביישובים הערביים, שרובם בנגב, מושקים בעיקרם במי גשמים ("חקלאות בעל"), ולא בהשקיה, כמו במגזר היהודי. בשנת 2000 היו 86% משטחי הגידולים ביישובים הערבים שטחי בעל, לעומת 39% ביישובים היהודיים. כתוצאה מההסתמכות על חקלאות בעל הפגיעה בגידולים בשנות בצורת, כגון בשנת 1999, קשה. בגלל המערב, שהוא אזור הגידולים השני בגודלו במגזר הערבי אחרי הנגב, ההישענות על מי גשמים מצומצמת יותר מאשר בנגב. 85. קרוב ל-60% מכלל שטחי הגידולים ביישובים הערבים ב-2000 היו של גידולי שדה, כגון חיטה, בדומה לחלקם במגזר היהודי. חלקם של המטעים במגזר הערבי (33%) גדול מזה שבמגזר היהודי (24%), ומאידך קטן חלקם של שטחי גידול הירקות (9% ו-17%,

בהתאמה).

86. רוב גידולי השדה הם בנגב; רוב המטעים והירקות – בגליל המערבי. 87. מבין גידולי המטעים ביישובים הערביים בולטים הזיתים: הם גדלים ב-73% מכלל שטחי המטעים. לשם השוואה, במגזר היהודי גידולי המטעים העיקריים הם הדורים (35%), זיתים גדלים ב-7% בלבד משטחי הגידולים. 88. בין גידולי בעלי החיים, דומיננטי במשקים הערבים גידול צאן, לעומת בקר במשקים היהודיים.

ט-1. חלקם של המשקים הערבים בחקלאות, (%), 2000

! רמת חיים*

89. בשנת 2000, הייתה ההכנסה הממוצעת ברוטו של שכיר ערבי לשעת עבודה 25 ש"ח, ולחודש 4,472 ש"ח (מעט יותר מ-60% מהכנסתו של שכיר יהודי).

90. הכנסות מעבודה מהוות 56% מכלל ההכנסות של משקי בית של ערבים (66% במשקי בית של יהודים), הכנסות מקצבאות ומתמיכות – 25% (11%), הכנסות מהון (17% (17%) והכנסות מפנסיות וקופות גמל – 2% (6%). מ-1986/7 ירד חלקן של ההכנסות מעבודה (מ-68%), ועלה חלקן של ההכנסות מקצבאות ותמיכות (מ-20%).

91. רכיב ההוצאה הגדול ביותר של משק בית ערבי הוא המזון – 26%

*בשנת 2000 הנתונים אינם כוללים את מזרח ירושלים

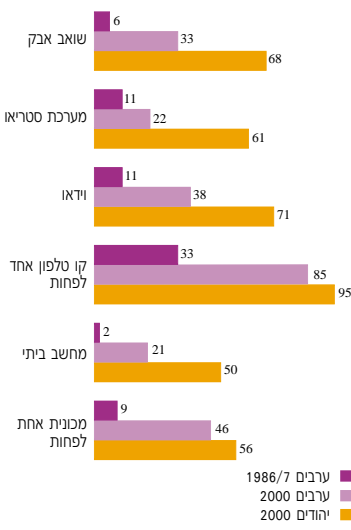
מכלל ההוצאות ב-2000 (במשק בית יהודי הרכיב הגדול ביותר הוא דיור, 23%, והמזון מהווה 16% בלבד). מסוף שנות השמונים חלה ירידה ניכרת בחלקה של ההוצאה למזון (מ-38%), וכן בחלקה של ההוצאה להלבשה ולהנעלה (מ-12% ל-6%), ומאידך בולטת העלייה בחלקה של ההוצאה לתחבורה ותקשורת (מ-9% ל-16%). מגמות כאלו מאפיינות חברות בתהליך של עלייה ברמת החיים.

92. כמעט כל משקי הבית הערבים גרים בדירות שבבעלותם – 92% (69% בקרב היהודים).

93. ערך הדירה שבבעלות משק בית ערבי היה 490 אלף ש"ח, בהשוואה ל-805 אלף ש"ח לדירה בבעלות משק בית יהודי. ממוצע החדרים בדירות כמעט זהה – כ-3.8, אולם משום שממוצע הנפשות במשק בית ערבי (5.2) גדול מזה שבמשק בית יהודי (3.4), הצפיפות בראשון גדולה יותר.

94. מסוף שנות השמונים חלה באוכלוסייה הערבית עלייה ניכרת ברמת הבעלות על מוצרים בני-קיימה, אף כי היא עדיין נמוכה בהשוואה לאוכלוסייה היהודית. בולט ההבדל הקטן בין שתי הקבוצות ברמת הבעלות על קו טלפון ועל מכונית.

י-1. בעלות של משקי בית על מוצרים בני-קיימה, (%), 1986/7, 2000

לוח א' האוכלוסייה הערבית לפי מחוז, 2000

מחוז הדרום	מחוז תל אביב	מחוז המרכז	מחוז חיפה	מחוז הצפון	מחוז ירושלים	סך הכל	
116	14	115	175	552	216	1,189	1. אוכלוסייה (אלפים)
6.3	2.9	3.8	3.1	3.8	3.7	3.9	2. אחוז גידול אוכלוסייה
10	1	10	15	46	18	100	3. התפלגות באחוזים
13	1	8	21	51	29	19	4. אחוז הערבים מכלל האוכלוסייה
100	76	97	80	70	95	82	5. אחוז המוסלמים מתוך כלל הערבים
61	40	46	43	44	46	46	6. אחוז בני 0-17
1	3	3	3	3	3	3	7. אחוז בני 65+
9.1	3.8	4.5	3.8	3.7	4.4	4.3	8. ממוצע לידות לאישה
13.8	(5.4)	6.8	8.1	7.2	7.2	8.3	9. שיעור תמותת תינוקות

לוח ב' האוכלוסייה בערים הערביות

טמרה	טירה	טייבה	באקה אל-גרביה	אום אל-פחם	
22.6	18.3	28.7	18.6	35.6	1. אוכלוסייה, (אלפים), 2000
3.2	2.8	3.2	3.3	3.8	2. אחוז גידול האוכלוסייה, 2000
45	44	44	45	47	3. אחוז בני 0-17, 2000
3.7	3.6	3.6	4.0	4.4	4. ממוצע לידות לאישה, 1997-1993
33	57	49	32	30	5. אחוז זכאים לתעודת בגרות מתלמידי י"ב, 1998
136	148	135	148	113	6. מכוניות פרטיות לאלף נפש, 1999
2,883	3,546	3,214	3,371	2,821	7. שכר ממוצע לחודש של שכירים, (ש"ח), 1998
66	49	111	35	48	8. דירות שבנייתן נגמרה, 1999

לוח ב' - המשך

שפרעם	רהט	סחנין	נצרת	
28.6	30.7	21.6	59.6	1. אוכלוסייה, (אלפים), 2000
4.0	5.9	2.9	2.2	2. אחוז גידול האוכלוסייה, 2000
42	62	46	42	3. אחוז בני 0-17, 2000
3.4	7.2	3.9	3.7	4. ממוצע לידות לאישה, 1997-1993
47	30	59	46	5. אחוז זכאים לתעודת בגרות מתלמידי י"ב, 1998
169	57	135	175	6. מכוניות פרטיות לאלף נפש, 1999
3,650	2,974	2,925	3,606	7. שכר ממוצע לחודש של שכירים, (ש"ח), 1998
94	213	131	283	8. דירות שבנייתן נגמרה, 1999